

Kuhu peaks kolima must-toonekurg?

Ülo Niinemets

Kuhu peaksid kolima must-toonekurg, lendorav, lilla põdramokk, roheline hiidkupar ja lehitu pisikäpp? Mainitud lind, imetaja, seen, sammal ja soontaim on Eestis esimese kategooria kaitsealused liigid. Enamikule inimestele on nad täiesti tundmatud, sest nad on väga haruldased vanade metsade liigid. Neid, nagu paljusid teisi liike, ohustab inimtekkeline elupaigakadu.

Üle kogu maailma ähvardab väljasuremisrisk enam kui miljonit liiki. Üha suurem osa liigirikkaid looduslikke ökosüsteeme asendub liigivaeste põllukõlvikutega või üheliigiliste puupõldudega. Väga suur osa kunagi haljendanud ökosüsteemidest on asendunud degradeerunud aladega jätkusuutmatu põllumajanduse, maavarade kaevandamise ja linnastumise tagajärjel. Ligi kaks kolmandikku kogu maailma ökosüsteemidest on vähemal või suuremal määral degradeerunud. Liigivaesed ökosüsteemid ja degradeerunud alad ei paku neid ökosüsteemihüvesid, mis on olemas looduslikes kooslustes.

Sel nädalal algas Kanadas Montrealis Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni 15. elurikkuse konverents (COP15 – keskkonnaministrite tasemel globaalne looduskaitsealane kokkusaamine). See konverents puudutab meid kõige otsesemalt, sest COP15 eesmärk on kehtestada lähitulevikuks kaitstavate alade proportsioonide ja taastavate ökosüsteemide pindala. COP15 eesmärgid aastaks 2030 on väga ambitsioonikad: 30 protsenti kogu maismaa pindalast peaks olema tulevikus kaitstud ja ligi Kanada-suurune ala degradeerunud kooslusi tuleks taastada.

Eelmise globaalse elurikkuse tegevuskava eesmärgid täideti kahjuks vaid osaliselt. Selle põhjuseks olid suuresti semantilised vaidlused, mida ja kuidas kaitsta ning mis on ökosüsteemide taastamine. Väga tihti polegi esialgset ökosüsteemi võimalik taastada. Degradeerumise tagajärjel võivad näiteks mullastikutingimused olla täiesti teistsugused. Taastamise eesmärk on muuta degradeerunud ala looduslikuks, iseseisvaks, ilma inimese vahelesegamiseta funktsioneerivaks koosluseks. Degradeerunud alal püsiv looduslik kooslus võib uutes tingimustes olla ja tihti ongi teistsugune kui esialgne kooslus enne hävingut. Kuid ta on looduslik, liigirikkam ja pakub ökosüsteemihüvesid, mis puuduvad degradeerunud koosluses.

Ökosüsteemide taastamisel on oluline printsiip, et juba looduslikke kooslusi ei „taastata“. Ka looduslikud ökosüsteemid on pidevas muutumises. Ei ole mõistlik esile kutsuda uut inimtekkelist häiringut selleks, et jõuda sinna, kus kunagi oldi. Eriti kui täielikult hävinud ökosüsteemide taastamisega on käed-jalad niigi tööd täis. Eesti kontekstis on näiteks Suur-Emajõe luhtade niitmine juba niigi loodusliku ökosüsteemi „taastamine“. Niidetud hein mädaneb luhal pallides. Mitmed pajuliigid – hundipaju, lapi paju – on jäänud haruldaseks.

Põdral ja kitsel pole talvel jõe ääres enam midagi näksida. Lagedal luhal pole rebasel enam kusagile varjuda. Ja siis kurdetakse, et avamaad armastavate

haneliste arvukus on rände ajal läinud liiga suureks. Eestis on ühed suurimad inimtekkelised häiringud metsas. Lageraialadele kasvavad noored metsad on liigivaesed. Eriti vaesed on noored üheliigilised puistud. Tiheda noore kuusekultuuri all on pime liigirikkuse kõrb.

COP15 toimumise eel avaldas enam kui 600 teadlast üle kogu maailma kirja maailma liidritele¹. Selles kirjas kutsuti üles loobuma biomassi põletamisest elektri tootmiseks. Biomassi on pikka aega peetud täielikult süsinikuneutraalseks. Paraku vabaneb ka biomassi põletamisel atmosfääri süsihappegaas täpselt samamoodi nagu fossiilsete kütuste põletamisel.

Metsapuude põletamisel vabanev süsinik seotakse kasvava metsa poolt uuesti aastakümnete ja sadadega. Selle aja jooksul jõuab puidust vabanenud süsihappegaas kliimat soojendada nagu süsihappegaas põlevkivist, kivisöest või naftast. Seetõttu pole ka pikaealine biomass süsinikuneutraalne.

Teisalt on meil ainult üks maakera. Ka lühiealise, süsinikuneutraalse biomassi kasvatamine nõuab maad. Globaalne eesmärk on hoida planeedi kliima soojenemine alla 2 °C. Et seda saavutada, on vaja hiidkoguses maad energiabiomassi kasvatamiseks. Praegu moodustab USAs taastuvenergia kaheksa protsenti koguenergiakasutusest, Euroopa Liidus on see 20 protsenti. Nii USAs kui ka Euroopas on biomassi osakaal taastuvenergiast ligi 60 protsenti. Kui tahta asendada kõik fossiilsed kütused biomassiga, oleks vaja bioenergia kultuure kasvatada ligi 1,2 miljardil hektaril. See on ligikaudu 80 protsenti kogu maakera põllumajandusmaa pinnast. Bioenergiakultuuride kasvatamine sellisel määral viiks massiivsele looduslike elupaikade kaole. Siit johtub, et bioenergia meid kliimakriisist läbi ei vea.

[Ilmunud ajalehes Postimees 10. detsembril 2022](#)

¹ www.cutcarbonnotforests.org/scientist-letter-read